

MODULLI-JAMG'ARILADIGAN TIZIM – PEDAGOGLARNI UZLUKSIZ KASBIY RIVOJLANTIRISHNING REFLEKSIV-MOTIVATSION OMILI SIFATIDA

Ibragimov A'lamjon Amrilloevich,

Samarqand viloyati pedagoglarni yangi metodikalarga o'rgatish milliy markazi direktori, pedagogika fanlari doktori, dosent

Annotatsiya. Pedagog xodimlarni uzluksiz kasbiy rivojlantirish samaradorligi ularning qay darajada kasbiy qiyinchiliklari va ehtiyojlarini qanoatlantirilishi hamda individual xususiyatlarining e'tiborga olinishiga uzviy bog'liq. Shu maqsadda tizimga pedagoglar malakasini oshirishning manzilliligi va uzluksizligini ta'minlashga qaratilgan texnologiyalarni joriy qilishga nisbatan jiddiy sa'y-harakatlar qilinmoqda.

Mazkur maqolada shunday texnologiyalardan biri sifatida modulli-jamg'ariladigan malaka oshirish tizimining mohiyati, afzalliklari, tatbiq qilish tuzilmasi va kelgusidagi zaruriy vazifalar yoritilgan.

Tayanch so'z va iboralar: modul, modulli o'qitish, jamg'ariladigan malaka oshirish, o'quv rejasi, blok-modul, invariant va variativ modullar, jamg'ariladigan birliklar.

THE MODULAR-ACCUMULATION SYSTEM-AS A REFLECTIVE-MOTIVATION FACTOR OF CONTINUOUS PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF PEDAGOGUES

Ibragimov Alamjon Amrilloevich

The director of the Samarkand region national center for training pedagogues in new methods, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate professor

Annotation. The effectiveness of pedagogical staff's retraining depends on the extent to which their professional difficulties and needs are met and their individual characteristics are considered. For this purpose, serious efforts are being made to introduce technologies aimed at ensuring the addressability and continuity of professional development of teachers.

This article describes the essence, benefits, implementation framework, and key tasks of a modularized funded upgrading system as one of these technologies.

Key words: module, modular training, funded training, curriculum, block-module, invariant and variational modules, accumulative units.

МОДУЛЬНО-НАКОПИТЕЛЬНАЯ СИСТЕМА – КАК РЕФЛЕКСИВНО-МОТИВАЦИОННЫЙ ФАКТОР НЕПРЕРЫВНОГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ ПЕДАГОГОВ

Ибрагимов Аъламжон Амриллоевич,

директор национального центра обучения педагогов новым методикам Самаркандской области, доктор педагогических наук, доцент

Аннотация. Эффективность повышения квалификации педагогических работников обусловлена степенью учета их индивидуальных особенностей и удовлетворения профессиональных затруднений и потребностей. С этой целью в системе реализуются определенные меры внедрения технологий, обеспечивающие адресности и непрерывности повышения квалификации педагогов.

В данной статье освещена сущность, преимущество, структура внедрения и предстоящие задачи модульно-накопительной системы повышения квалификации как одного из перспективных технологий.

Ключевые слова: модуль, модульное обучение, накопительное повышение квалификации, учебный план, блок-модуль, инвариантные и вариативные модулы, накопительные единицы.

KIRISH. Ma'lumki, pedagog xodimlar professionalizmiga an'anaviy qarash ularni uzluksiz

kasbiy rivojlantirish amaliyotida aniq maqsadga yo‘naltirilgan va refleksiyasiga tayangan holda ta’lim olishi orqali tegishli faoliyatni samarali yuritish kompetentligini takomillashtirilishi bilan xulosalanadi. Zero, pedagog olim R.X.Djurayev ta’biri bilan aytganda, malaka oshirish jarayonining eng muhim vazifasi “pedagoglar faoliyatining doimiy o‘zgaruvchan iqtisodiy, ijtimoiy, kasbiy sharoitlarga moslashishi hamda ularning kasbiy mahorat darajasida shaxsiy-kasbiy rivojlanishi va takomillashishiga qulay sharoitlar yaratish” [2, 42-b.] hisoblanadi.

Hozirgi paytda malaka oshirish tizimining barcha bosqichlarida, jumladan, maktabgacha, maktab, kasb-hunar va oliy ta’lim pedagog xodimlari malakasini oshirish jarayonida o‘qitishning turli shakllarini qo‘llash, ularning kasbiy mahoratlarini uzluksiz oshirib borishga sharoitlar yaratishga ijobiy moyillik kuzatilmoqda. Misol uchun, maktabgacha va maktab ta’limi xodimlarining an’anaviy malaka oshirish kurslariga qo‘shimcha ravishda o‘tkazilayotgan qisqa muddatli kurslar, mobil metodik guruhlar, mahorat maktabi kabi innovatsion shakllar pedagoglarni kasbiy rivojlantirishning tarkibiy komponentlariga aylandi.

Lekin, shuni ham qayd etish lozimki, olib borilayotgan islohotlar ko‘lamining kengligiga qaramay, joriy tizim davlat, jamiyat va pedagoglarning malaka oshirish ta’limi sifatiga bo‘lgan ehtiyojlarini to‘laligicha qanoatlantirish imkoniyatini bermayapti. Amaldagi malaka oshirish kurslari o‘quv reja va dasturlari mazmunini shakllantirish o‘qituvchilar va o‘quvchilar orasida o‘tkazilayotgan turli monitoring natijalarining umumiy xulosalariga, mutaxassislarining tavsiyalariga asoslanib qolganligi sababli ular “o‘rtacha” kasbiy mahorat va “umumiy” kasbiy ehtiyoj va qiyinchiliklarga ega bo‘lgan pedagoglarga mo‘ljallanib qolmoqda. Natijada, uzluksiz kasbiy rivojlantirish kurslari o‘quv jarayoni “o‘rtacha” darajaga yo‘naltirilyapti va aytish mumkinki, individual ehtiyojlarning yetarlicha hisobga olinmayotganligi sababli tizimga bo‘lgan munosabatning salbiylashishiga ham sabab bo‘lmoqda. Mazkur holatda muammoning samarali yechimiga uzluksiz kasbiy rivojlantirish jarayonini pedagoglarga o‘z ichki potentsiali va imkoniyatlarini amalga oshirish, kasbiy ehtiyojlarini anglash va uni korreksiyalashga sharoit yaratuvchi individuallashtirish orqali erishish mumkin.

MAVZUGA DOIR ADABIYOTLAR TAHLILI. Uzluksiz kasbiy rivojlantirish jarayonini mumkin qadar individuallashtirish va shaxsga yo‘naltirilgan o‘qitish strategiyasini amaliyotga tatbiq qilishning istiqbolli vektori sifatida tizimga modulli o‘qitishga asoslangan jamg‘ariladigan malaka oshirish texnologiyasini joriy qilish kutilgan natijalarga erishish imkoniyatini yaratadi.

Turli mamlakatlar olimlari tomonidan modulli o‘qitish nazariyasi keng o‘rganilganligiga qaramay, hozirgacha modul va modulli o‘qitish tushunchalariga turli xil qarashlar mavjud. Bu qarashlar ta’lim mazmuni, o‘qitish shakl va metodlarini qurish jarayoniga bo‘lgan yondashuvlarga asoslanadi. Tadqiqotimizda V.M. Gareyev, S.I. Kulikov, Y.M. Durko [1, 30-b.], S.T.Turg‘unov [4, 246-247-b.], R.G.Safarova [5, 3-b.], Sh.S.Sharipov, R.G.Isyanov [6, 8-b.], P.A. Yusyavichene [7, 50-b.], B. va M.Goldshmit [9, 16-b.], G.Ouyens [10, 20-b.], Dj.Rassellarning [11, 3-b.] modul va modulli o‘qitish tushunchalariga bergan izohlari asosida modulni – pedagogning belgilangan malaka oshirish kurslari davrida va oraliq‘ida uzluksiz kasbiy rivojlanishini ta’minlaydigan individual ta’lim dasturining nisbatan avtonom va tugallangan birligini ifodalaydigan kurs yoki qismi sifatida tushunamiz. Modulli o‘qitishni esa ta’lim subyektlarining aniq ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan xalqaro tajribalardan o‘tgan innovatsion yondashuv asosidagi o‘zida individual munosabatni rag‘batlantiradigan interaktiv texnologiya sifatida qaraymiz. Asosiysi, tizimga modulli o‘qitishni joriy qilish pedagoglar malakasini uzluksiz oshirishni ta’minlashdek dolzarb muammo yechimi hamdir [3, 46-b.; 8, 2-b.].

TADQIQ VA NATIJA. Modulli-jamg‘ariladigan tizim deganda, pedagog xodimlar malakasini tegishli o‘quv dasturlarini o‘zlashtirish natijalarini jamg‘arishni nazarda tutuvchi uzoq muddatli va uzluksiz malaka oshirish jarayoni tushuniladi. Unda pedagoglarga kasbiy qiziqishlari va ehtiyojlariga mos holda dasturlar hamda modullar mazmunini, shuningdek, o‘zlariga qulay muddat va o‘qitish shakllarini tanlash imkoniyati berilishi tufayli ularda individual ta’lim trayektoriyasini tuzish, modullarni hamda ularni o‘zlashtirish ketma-ketligini erkin belgilash uchun sharoit paydo bo‘ladi. Alohida ta’kidlash lozimki, shaxs hayotining turli davrlarida o‘qitishning shakl va usullarini tanlash imkoniyatiga ega bo‘lishi psixologik

va fiziologik jihatdan muhim ahamiyat kasb etadi, pedagoglar malakasini oshirish jarayoniga ijobiy hamda rivojlantiruvchi ta'sir ko'rsatadi.

Modulli-jamg'ariladigan tizim pedagog xodimlarning individual ta'lim trayektoriyasini ifodalovchi uzluksiz kasbiy rivojlantirish muhitini yaratish, yuqori sifatli ta'lim xizmatlarini ko'rsatish, malaka oshirish uzluksizligini ta'minlash, ta'lim mazmunini, tashkiliy shakllarini va tinglovchilar bilan ishlash metodlarini zamonaviy ta'lim siyosatiga mos holda tezkor boshqarish kabi maqsadlarni ifodalaydi.

Shuningdek, mazkur tizim quyidagi afzalliklarga ega:

ta'limga doir tadbirlarni tizimlashtirish va barcha darajadagi uzluksiz kasbiy rivojlantirish yo'nalishlari uzviyligini ta'minlash, ta'lim muassasalari va o'qituvchilarning individual ehtiyojini inobatga olgan holda ish joyiga yaqinlashtirilgan o'qitish natijadorligi va samaradorligini oshirish;

pedagogning kasbiy qiyinchiliklari va ehtiyojlarini aniqlashda ishtirok etishi va faoliyatining anglangan refleksiyasi sababli unda uzluksiz kasbiy rivojlanishga shaxsiy motivatsiyasining kuchayishi;

malaka oshirish faoliyatining loyihalaniishi, metodik ta'minotning takomillashtirilishi va ilmiy-metodik kuzatuvning amalga oshirilishi;

ta'lim dasturlarining modulli xarakterga ega bo'lishi, ta'lim sifatiga qo'yiladigan talablar va mazmunning yangilanish maqsadiga yo'naltirilgan innovatsion xarakterni ifodalashi;

pedagoglarga modulli-jamg'arilish hisobiga o'qish muddatlarini qisqartirish imkoniyatini berish (ishdan ajralmagan holda, masalan, ta'til davrida), kasbiy kompetentlikka erishish darajasini qayd qilish orqali uzluksiz malaka oshirish jarayonini shakllantirish;

jamg'ariladigan birliklar ro'yxatida individual ta'lim dasturida belgilangan modullardan tashqari ilmiy-amaliy konferensiyalarda, seminarlarda qatnashish, turli metodik tadbirlardagi ishtiroki, mahorat darslari o'tish, nashr ishlari, ilg'or tajribalarni ommalashtirish kabi faoliyatli shakllarning ham nazarda tutilishi va b.

Malaka oshirish jarayonini modulli tuzish nazorat, o'qitish texnologiyalari, o'quv soatlari birliklaridagi mehnat sig'imi kabi xarakteristikalarini o'zida ifodalovchi alohida modullar orqali ta'lim jarayonini tashkil etish mazmuni va natijalarini strukturalashni nazarda tutadi.

Shuningdek, malaka oshirish ta'limi o'quv jarayonining o'ziga xos xususiyatlari ta'lim dasturlarini blok-modulli tuzilishini taqozo qiladi. Malaka oshirish o'quv rejasining blok-modulli tuzilishi jarayonning variativligi va individualligini ta'minlash bilan birga uni moslashuvchan holda tashkil etish imkonini beradi. Malaka oshirish o'quv rejalarini blok-modulli yondashuv nuqtayi nazaridan tayanch (invariant), variativ va qo'shimcha faoliyat turlarini belgilovchi tarkibiy qismlarga bo'lamiz.

O'quv rejasining tayanch (invariant) qismi barcha pedagoglar uchun o'zlashtirish majburiy bo'lgan modullar blokini o'z ichiga oladi. Mazkur modullar mazmuni jamiyaddagi o'zgarishlar va tizimga qo'yilayotgan vazifalar, ta'lim rivojlanishining zamonaviy muammolari, pedagogika va psixologiya nazariyasi, ta'lim tizimining me'yoriy-huquqiy hujjatlari, ta'lim jarayoniga tatbiq etilayotgan yangi axborot va pedagogik texnologiyalar hamda jamiyaddagi ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar asosida shakllantiriladi. Shu o'rinda, pedagog nafaqat ta'lim beruvchi, balki ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarning faol ishtirokchisi va subyekt ekanligini ham e'tibordan chetda qoldirmasligimiz zarur.

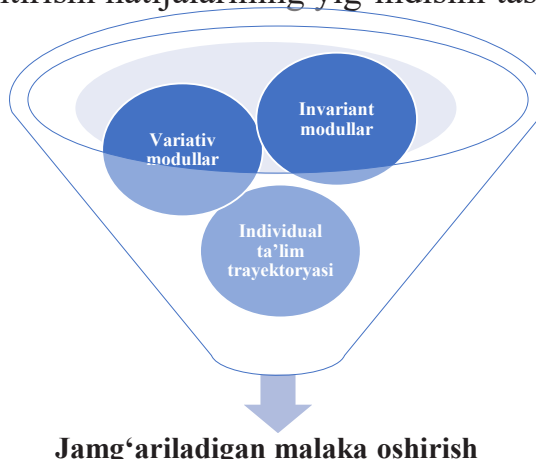
O'quv rejasining variativ qismi mazmunini shakllantirishda pedagoglarning kasbiy ehtiyojlari va qiyinchiliklari tashxisi natijalariga tayaniladi hamda ajratilgan sohalarning alohida xususiyatlariga e'tibor qaratiladi. Modullarni shakllantirishda ularni kasbiy ehtiyojlar va qiyinchiliklar sohasiga ko'ra tizimlashtirish mavjud kasbiy ehtiyojlarni bartaraf etishda zaruriy kasbiy kompetensiyalar mazmunini aniqlashtirish, shu asosda tegishli ehtiyojlar va qiyinchiliklarni bartaraf qilish, aniq manzilli va variativ dasturlar tuzish, pedagogning malaka oshirish yo'l xaritasini belgilash, shuningdek, ularning samaradorligini baholash va reflektivligini ta'minlash imkoniyatini beradi.

Variativ qismni umumpedagogik, ilmiy-nazariy, metodik, pedagogik-psixologik, kommunikativ ehtiyojlar va shaxsiy kasbiy qiziqishlarni nazarda tutuvchi tarkibiy bloklar tashkil etadi.

Shuningdek, malaka oshirish ta'limi maqsadlariga erishishga nisbatan o'quv rejasida uning mazmunini to'ldiruvchi, zaruriy kompetensiyalarini, bilim, ko'nikma va malakalarini rivojlantiruvchi, sifatini nazorat qilish kabi faoliyat turlari ham belgilanadi.

Modulli-jamg'ariladigan malaka oshirish tizimida ta'lim jarayoni an'anaviy yoki masofaviy kurslarda, ustoz-shogird, stajirovka, metodik tizimdagi tadbirlar (masalan, mobil-metodik guruhlar, mahorat maktabi, seminar va b.) va qisqa muddatli kurslar shaklida o'tkazilishi mumkin.

Modulli-jamg'ariladigan malaka oshirish ta'lim jarayonini individuallashtirish va differensiallashtirishga imkon beruvchi hamda kasbiy ehtiyojlarni amalga oshirish mexanizmlaridan biri bo'lishi mumkin. Shu nuqtayi nazardan, pedagog xodimlarni uzluksiz kasbiy rivojlantirish modulli-jamg'ariladigan modeli tinglovchilar tomonidan tanlanadigan invariant va variativ o'quv modullarini individual ta'lim trayektoriyasida belgilangan muayyan muddatlar va shakllarda o'zlashtirishi natijalarining yig'indisini tashkil qiladi (1-rasm).

Jamg'ariladigan malaka oshirish

1-rasm. Pedagog xodimlarni uzluksiz kasbiy rivojlantirish modulli-jamg'ariladigan tizim modeli

Modullar malaka oshirish ta'lim dasturining tarkibiy qismi bo'lib, har qanday kasbiy kompetentlikka ega bo'lgan tinglovchilar uchun tegishlisini tanlay olishiga sharoit yaratishi zarur. Har bir modul o'zini soatlarda qayd qilingan mehnat sig'imini ifodalaydi. Shunga ko'ra, modullar mazmuni 2-36 yoki undan ko'p soatga mo'ljallanishi mumkin. Har bir modul tuzilmaviy birlikni ifodalaganligi sababli, unda ta'lim jarayonini tashkiliy shakllari, o'qitish maqsadlari, mazmuni, shakli, metod va texnologiyalari, nazorat va baholash mezonlari ko'rsatiladi. Modulli tuzilish o'quv jarayonini tinglovchilarning individual xususiyatlari va imkoniyatlari, bilish mustaqilligi va refleksiyasini rivojlantirishga yo'naltirib tashkil qilishga ko'maklashadi.

Dasturlarni o'zlashtirish tinglovchilarning har bir modulni o'zlashtirganligini ko'rsatuvchi birliklarda (kredit) ifodalanadi. Birliklar orqali o'zlashtirish miqdori, ya'ni turli modullarning vaqt va salohiyat sig'implari belgilanadi. Shunday ekan, birliklar har bir modulning malaka oshirish sikli oxirida rejalashtirilgan natijalaridagi hissasini aniq ko'rsatadi.

Dolzarb vazifa sifatida, tizimga mas'ul tuzilmalar modulli-jamg'ariladigan malaka oshirish samaradorligini oshirish, hammabop va qulayligini ta'minlash uchun quyidagilarga e'tibor qaratishlari zarur bo'ladi:

malaka oshirish jarayonini modulli tashkil etish texnologiyalari va me'yoriy bazasini takomillashtirish;

modulli-jamg'ariladigan malaka oshirishga sharoit yaratuvchi modullar yoki kurslar bankini yaratish, bunda davlat va jamiyat buyurtmasi hamda tinglovchilarning ehtiyojlari aksini topishiga ustuvor munosabatda bo'lish;

o'quv modullarini ishlab chiqish innovatsion texnologiyalarini yaratish va mavjudlarini takomillashtirish;

pedagoglar bilan individual ishlash metodikalarini hamda ularning refleksiv ko'nikmalarini rivojlantirish;

onlayn va masofadan malaka oshirish tizimi imkoniyatlaridan samarali foydalanish hamda jarayonni tarmoq orqali tashkil qilish chegaralarini kengaytirish;

pedagoglarning kasbiy kompetentligini oshirishga qaratilgan o'qitishdan ta'lim natijalariga e'tibor qaratishga o'tish (hosil qilingan kompetensiyalar) va b.

XULOSA. Shunday qilib, modulli-jamg'ariladigan malaka oshirish tizimi tinglovchilarning kasbiy rivojlanishiga doir mustaqil faoliyatini samarali tashkil etish imkonini berishi bilan birgalikda joriy holatdagi malaka oshirish o'quv jarayoni elementlarini qaytadan ko'rib chiqishni taqozo qiladi. Modulli-jamg'ariladigan tizim vositasida pedagogning individual ta'lim trayektoriyasini amalga oshirishga sharoit tug'dirish orqali uzluksiz kasbiy rivojlantirishni individuallashtirishga mumkin qadar ko'proq erishiladi hamda tizimga innovatsion ta'lim texnologiyalarini tatbiq qilishga undovchi omilga ega bo'linadi. Shuningdek, rejalashtirilgan modullarni ma'lum vaqt oralig'ida va ketma-ketlikda doimiy o'zlashtirilishi natijasida pedagoglar malakasini oshirishning uzluksizligi ta'minlanadi. Modulli-jamg'ariladigan malaka oshirish mantiqiy tuzilmasiga ko'ra, tinglovchida kasbiy rivojlanish maqsadlarini mustaqil qo'yishga sharoit yaratilishi va natijalariga ko'ra mas'uliyatini his qilishi ularda doimiy o'zini-o'zi rivojlantirishga rag'batni kuchaytiradi va motivatsiyasini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Гареев В.Б., Куликов С.И., Дурко Е.М. Принципы модульного обучения // Вестник высшей школы. – М., 1987. – № 8, с. 30 – 33.

2. Джураев Р.Х. Непрерывное образование и профессиональное развитие педагога / Узлуksiz ta'lim. – 2014. – № 1. – С. 39-45.

3. Ибрагимов, А. А. (2018). Халк таълими ходимлари малакасини ошириш тизимини кўп векторли ёндашув асосида такомиллаштириш: Пед. фан. бўйича фал. док.(PhD) диссертацияси.

4. Turg'unov S.T. Umumiy o'rta ta'lim muassasalari direktorlari boshqaruv faoliyatining nazariy asoslari: Ped. fan. dok. ...diss. – Toshkent, 2007. – 324 b.

5. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida modulli o'qitish jarayonini texnologik ta'minlashning nazariy-metodologik asoslari / Monografiya. Safarova R.G. va boshq. – T.: Cho'lpon nomidagi NMIU, 2015. – 100 b.

6. Шарипов С.Ш., Исянов Р.Г., Уразова М.Б. Модель развития модульной компетентности преподавателей в условиях образовательного кластера // Педагогика. – 2014. - № 5. – С. 3-11.

7. Юцявичене П. Теория и практика модульного обучения. – Каунас: Швиеса, 1989. – С. 272.

8. Amrilloevich, I. A. (2020). Design of individual training of teacher. International journal of discourse on innovation, integration and education, 1, 16-25.

9. Goldschmid B., Goldschmid M.L. Modular Instruction in Higer Education // Higher Education. – 1972. – Nr. 2. – P. 15 – 32.

10. Owens G. The Module in "Universities Quarterly" // Universities Quarterly, Higher education and society. – Vol. 25. – Nr. 1. – P. 20 – 27.

11. Russell J.D. Modular Instruction // A. Guide to the Design, Selection, Utilization and Modular Materials. Minneapolis, Minnesota: Burgess Publishing Company. – 1974. – P. 164.